

totaal in de genoemde vier jaar dus minstens 19% aan de Nederlandse consumenten onthouden.

Wat de melk betreft: er vond geen export naar Duitsland plaats en gegevens over leveranties aan de *Wehrmacht* ontbreken. Er is aan Duitsland en de *Wehrmacht* samen wèl 4 000 ton melkpoeder geleverd ofwel 5% van de productie.

Beter zijn wij ingelicht over de boter en de kaas. In de vier genoemde jaren (1 juni '40–1 juni '44) is 'officieel' ca. 310 000 ton boter geproduceerd; daarvan is ruim 42 000 ton naar Duitsland uitgevoerd (40 000 ton daarvan vóór 1 september '41) en in totaal 16 000 ton aan de *Wehrmacht* geleverd. Verlies voor de Nederlandse consumenten: 19%. Van de kaasproductie, naar schatting 250 000 ton, is bijna 47 000 ton naar Duitsland verdwenen (39 000 ton vóór 1 september '41) en ca. 9 000 ton naar de *Wehrmacht*. Verlies voor de Nederlandse consumenten: ruim 22%.

De Nederlandse graanoogst werd door de Duitsers met rust gelaten, althans wat de export betrof¹; er moesten in '41 en '42 wèl grote hoeveelheden voedergranen afgestaan worden (haver) waar, anders dan later, geen compensatie voor gegeven werd; aan haver verloren wij in die twee jaar gemiddeld 31% van de oogst.

Voor de burgerbevolking waren brood en aardappelen tijdens de bezetting de belangrijkste voedingsmiddelen. Van zomer '40 tot zomer '44 werd in totaal aan consumptie-aardappelen (de z.g. vroege aardappelen die tot de groenten gerekend werden, tellen wij niet mee) 'officieel' ongeveer 11¼ miljoen ton geoogst. De export naar Duitsland bedroeg ruim 750 000 ton en wij nemen aan dat het *Wehrmacht*-verbruik in Nederland minstens van de orde van grootte van 150 000 ton geweest is.² Verlies voor de Nederlandse consumenten: 8%.

Aan peulvruchten werd in de eerste vier bezettingsjaren 'officieel' ca. 470 000 ton geoogst. De export naar Duitsland en de leveranties aan de *Wehrmacht* bedroegen tezamen ca. 120 000 ton. Verlies voor de Nederlandse consumenten: 25%.

De verliespercentages voor groente en fruit zijn nog hoger geweest.

Aan groente (vroege aardappelen en aardbeien meegeteld) werd in de

¹ Wij verwaarlozen de uitvoer die gecompenseerd werd door latere invoer. ² Louwes' overzicht vermeldt voor de periode 1 september '43–1 september '44 een export van 364 000 ton consumptie-aardappelen naar Duitsland (pootaardappelen inbegrepen), een overzicht van de *Hauptabteilung Ernährung und Landwirtschaft* geeft aan dat van 1 augustus '43 tot 1 juli '44 30 000 ton aardappelen naar Duitsland geëxporteerd werd terwijl in die elf maanden niet minder dan 123 000 ton aan de *Wehrmacht* geleverd zou zijn.